

Susan Bordo

A karcsú test olvasata

Absztrakt

A tanulmány a diéta és a testmozgás normalizációs szerepét vizsgálja az ideális karcsúság, korunk uralkodó testmodelljének kulturális ábrázolásain keresztül. A fizikai test a „társadalmi test” központi szorongásainak kifejezőjeként jelenítődik meg az érvelésben, melynek célja a kortárs karcsúság ideáljának megfejtése, valamint a benne rejlő pszichés szorongások és morális értékítéletek feltárása. A nem kívánt duzzanatoknak és kitüremkedő hasak egy olyan szorongás metaforáiként tételeződnek, amelyek az irányíthatatlan belső folyamatokkal - az elfojtott vágygal, a féktelen éhséggel, az irányíthatatlan ösztönnel - kapcsolatosak. Ezeket a nemkívánatos folyamatokat látszik megfékezni két ideál: egyrészt a karcsú test, amely ugyanakkor a domináns elnyomással szemben védtelenséget is sugall, másrészt pedig az izmos, atletikus test, amely egy helyes *hozzáállás* szimbólumaként akaraterőt sugall, és az ösztönök feletti irányítást.

Szerző

Susan Bordo a filozófia professzora a Kentucky Egyetemen és az *Unbearable Weight* (1993) szerzője. Kutatási területei: a test a kortárs kultúrában, étkezési rendellenességek, plasztikai sebészet és az evolúcióelméletek; rasszizmus és test kapcsolata.

E-mail: bordo@uky.edu

A karcsú test olvasata

Azok, akik megengedhették maguknak, hogy megfelelő módon táplálkozzanak – Nyugaton minden bizonnyal első alkalommal – a késő viktoriánus korban kezdték tudatosan maguktól megtagadni az ételt egy esztétikai ideál keresése miatt. ^[1] Természetesen más kultúrák is „diétáztak”. Az arisztokrata görög kultúrában az ételbevitel szabályozása valóságos tudomány volt, mely az önuralom és az önmérséklet megszerzését szolgálta. ^[2] A lelki megtisztulás és a test megzabolázása céljából végzett böjtölés fontos része volt a középkori keresztény gyakorlat repertoárjának. ^[3] A „diétának” ezen formái nyilvánvalóan az „én” fejlesztésének eszközei – akár a keresztények „belső énjéről”, akár a görögök közösségi énjéről van szó -, eszközök, amelyek egy olyan színteret alkotnak, ahol az emberi kiválóság legmélyebb lehetőségei válhatnak valóra. Ezért az éhezési szertartásokat és az aszkétizmust csupán néhány kiválasztott arisztokrata vagy papi rendbe tartozó személy számára tartották fent, akiket alkalmasnak vélték a szellem ilyen kiválóságának elérésére. A késő 19. században ezzel szemben a test karban tartása középosztálybeli megszálloottsággá válik, és a diéta gondját összekapcsolják egy idealizált fizikai súly vagy forma keresésével; a diéta egy olyan feladattá válik, amely nem annyira a lelket, inkább a testet szolgálja. A nyílt ellenség a zsír, nem pedig az étvágy vagy a vágy, és az emberek a diétás teljesítményeiket a mérleg mutatói szerint kezdik el mérni, nem pedig aszerint, hogy mennyire tudnak uralkodni az ösztönök vagy a mértéktelenség felett. A burzsoá fogalom, a „karcsúság zsarnoksága” (Kim Chernin szavaival ^[4]) egyre nagyobb hatalomra tett szert (főleg a nők körében), és ezzel párhuzamos fejlődésnek indult számos olyan technológia – diéta, testmozgás, később pedig a vegyi anyagok és a sebészet -, amelyek a pusztá fizikai átváltozásra irányulnak.

Ma már élesen látjuk az ilyen technológiák súlyosságát és sokoldalúságát, valamint a köréjük épült iparágakat. Amennyiben létezik általános kritikai tudat, elsősorban (és nem meglepő módon) arra irányul, amit kórosnak vagy extrémnek tartanak – arra a szerencsétlen kisebbségre, akik „megszállottak” vagy „túl messzire” mennek. A televíziós beszélgető-műsorok katasztrófáinak színes meséit a gyomorszűkítés, a gyomorballon, gyomor-bélrendszeri bypass műtét, lé-böjtkúra és a kényszeres testmozgás alkotja. A magazinok a műtéti zsíreltávolítás és a zsírleszívás veszélyeire figyelmeztetnek. Egyre több könyv és cikk jelenik meg a bulémiáról és az anorexia nervosáról. A populáris média úgy mutatja be az étkezési rendellenességeket, mint rettenetes és szenzációs dolgokat; a közönség levegőért kapkod a képeken lévő csontváz-vékony testek láttán vagy egy átlagos étkezés során megevett ételmennyiség részletes leírását olvasva. Az efféle tálalás hozzásegíti a közönséget egy olyan járulékos élményhez is, amelyben átélhetik a („normális”) közönség és a keresztüztűben lévők („különcök”) közötti viszonyt. Amennyiben a közönség mégis magára ismer a színpadon látott viselkedésekben vagy az ott elmondott tapasztalatokban,

önmagával mint „patologikussal” vagy normán kívülivel szembesül.

Természetesen ezen viselkedések közül számos *eltér* a megszokottól, ha másért nem, anyagi vonatkozásaik miatt mindenképp. A zsír, a diéta és a karcsúság megszálloottsága azonban hétköznapi. [5] Az ilyen megszálloottság funkcionálhat századunk egyik legerőteljesebb „normalizációs” stratégiájaként, biztosítva az én-vizsgáló és én-fegyelmező „tanulékony testeket”, amelyek a szociális normáktól való eltérés minden fajtájára érzékenyek, és amelyekbe beidegződött az én-fejlesztés és átalakulás ezen normák szolgálatában. [6] Ebben a megvilágításban a betegségre, a rendellenességre, a balesetre, a váratlan katasztrófákra és a bizzar viselkedésekre való összpontosítás elhomályosítja a diéta és a testirányítás technológiáinak normalizációs funkcióját. A nőknek, akik az ilyen irányításoknak jobban és történelmileg szélesebb körben vannak kitéve, mint a férfiak, a „kórosságon” lévő hangsúly (kivéve, ha politikai vizsgálatba van beágyazva) eltereli figyelmüket a társadalmi nem létrehozásának lényeges eszközéről.

A jelen tanulmány része egy nagyobb lélegzetű elemzésnek, amelynek tágabb témája napjaink karcsúság-örületének elemzése a hatalom modern, szabványosító gépezetén belül, konkrétan pedig a nemek közötti kapcsolat újratermelésének kontextusában. A nagyobb elemzésben Foucault-ra támaszkodom különbséget téve a modern test társadalmi konstrukciójának két helyszíne között: az „érthető test” és a „hasznos test” a társadalmi szabályozás (1) reprezentációs és (2) gyakorlati, közvetlen helye, amelyeken keresztül a kultúra automatikussá, berögzült testi tevékenységgé válik. Az „érthető test” magában foglalja a test tudományos, filozófiai és esztétikai ábrázolását, a szépség mértékét, az egészség modelljét és így tovább. Ezek az ábrázolások azonban tekinthetők egy sor *gyakorlati* szabály és előírás létrehozásának (melyek között explicit és implicit szabályok egyaránt vannak). Az élő test ezeken a szabályokon keresztül „edződik, formálódik, engedelmessé válik és reagál...”; röviden: társadalmilag elfogadottá és „hasznos testté” válik. [7] A 17. századi test-mint-gépezet filozófiai koncepciója például minden bizonnyal egyaránt tükrözte és biztosította a munka egyre inkább automatizált termelő gépezetének metafizikai és technikai modelljét.

Ahhoz, hogy megértsük a karcsú test „politikai anatómiáját” (ahogy Foucault nevezné) egyaránt szükséges a „hasznos” és az „érthető” területnek a vizsgálata – a diéta és a testedzés gyakorlatának vagy „szabályainak” vizsgálata, annak az elemzése, ami a szubjektumok számára az idő, a tér és a megtestesülés élményének rendszerét strukturálja; valamint a képek által összeavart kultúránkban azoknak a populáris ábrázolásoknak a vizsgálata, amelyeken keresztül a jelentés kikristályosodik, szimbolizálódik, metaforikusan kódoltá válik és közvetítődik. Átfogó érvelésemben hangsúlyozom, hogy amikor a testet a hatalmi viszonyok hálójában vizsgáljuk, elsőbbséget kell tulajdonítanunk a gyakorlatnak. E tekintetben „politikailag” nyugtalanítónak kell találnunk azokat a nemrég megjelent statisztikai adatokat, amelyek olyan fiatal lányokra vonatkoznak, akiknek napjai az elkötelezett diétázás köré szerveződnek (az egyik tanulmány szerint a felmérésben szereplő 9 évesek 80%-a ide tartozik [8]). A jelen tanulmány azonban a diéta és a testmozgás normalizációs szerepét a reprezentáló test – az ideális karcsúság kulturális ábrázolásának – vizsgálatán keresztül közelíti meg, amely ma faji és etnikai határoktól függetlenül,

korunk uralkodó testmodelljeként egyre dominánsabbá válik. [9] Pontosabban szólva Mary Douglas azon meglátását kívánom követni, amely szerint a „mikrokozmosz” – a fizikai test – képei jelképesen reprodukálhatják a makrokozmosz – a „társadalmi test” – központi gyengeségeit és szorongásait. [10] Ezt a meglátást olyan meghatározó jelentések olvasásával (olyan szövegeként vagy felszínként, melyen a kultúra szimbolikusan le van írva) vizsgálom meg, amelyek napjaink karcsúságra való törekvéséhez kötődnek.

A kulturális képmások dekódolása összetett vállalkozás – főleg, ha figyelembe vesszük az etnikai, faji és osztálybeli különbségek széles választékát, amelyek a domináns, szabványosító képet keresztezik, ellenállnak neki, és sajátos jelentéssel ruházzák fel. A kortárs karcsúság többféle változatot enged meg még a homogenizáló ábrázolás szintjén is (ami tanulmányom központi tárgya), és összetett, gyakran egymást kölcsönösen „dekonstruáló” jelentésekkel bír. Csak hogy egy példát említsek, a mai divatreklámok és fényképek vizsgálata azt sugallja, hogy a mai kisfiús testideálok, csakúgy, mint az 1920-as években, egy új szabadságot, a házas és termékeny nőiesség terhének levetkőzését szimbolizálják. Amikor azonban ugyanezt a karcsú testet olyan pózokban mutatják be, amelyben a kortárs férfi test-ideál újra divattá váló izmosságának és tömegének ellenpárjává válik, máris más jelentések merülnek fel. Ezek a nemi/ellentétes pózok drámaian ábrázolják azt, hogy a karcsúság bizonyos mértékben törékenységet és védtelenséget jelent, valamint tehetetlenséget sugall a domináns férfielynyomással szemben.

Egy kulturális elemző számára lehetetlen a karcsúság szövegének teljes értelmezése egy egyszerű esszé keretein belül, ehelyett tehát megpróbálom a kulturális kontextus azon elemei köré építeni érvelésem, amelyek az étkezési rendellenességek – az anorexia, a bulimia és a túlsúlyosság – jelenkori virágzásáért felelősek. Az érvelés első lépése a kortárs karcsúság ideáljának megfejtése, valamint a benne rejlő pszichés szorongások és morális értékítéletek feltárása – az ösztön és a vágy helyes és helytelen irányítására vonatkozó értékeket illetően.

Karcsúság és kortárs szorongás

A 20/20 című show közelmúltban leadott műsorában több tíz éves fiúnak mutattak néhány, manökeneket ábrázoló képet. A modellek ceruza vékonyak voltak. A beállítás ugyanakkor olyan volt, hogy a test mozgása során a csípő kidudorodott – ami természetes és elkerülhetetlen, kivéve a rendkívül csontos vagy feszes testek esetében. Lehajolunk, leülünk, és a hús összetömről. Ezek a fiatal srácok a csípőkre mutatva undorodva kijelentették, hogy a modellek kövérek. A műsort figyelve megdöbbenett a fiúk reakciója. Ugyanakkor nem tagadhatom, hogy meglepődtem saját felismerésem is, amikor 1970-es évekből származó női testeket vettem újra szemügyre; ami egyszer karcsúnak és fittnek számított, ma már ernyedtté és lötytyedtté. Nem a súly volt kulcsfontosságú tényező ezekben az átalakult felfogásokban – mércém nem változott a vékonyabb testek javára – inkább egy feszesebb, simább, „határozottabb körvonalakkal rendelkező” testet vártam el.

Az anorexiások önkritikája is általában a test különösen puha és kidomborodó részeire (leggyakrabban a hasra) összpontosít, nem pedig az egész testre. Karen a *Meghalok, hogy vékony legyek*-ben megpróbálja eloszlatni azt a mítoszt, mely szerint az anorexiások akkor is kövérnek látják magukat, ha csontsoványak.

Remélem megfelelően fejezem itt ki magam, mert ez fontos. Meg kell értenetek, hogy nem látom kövérnek az egész testemet. Amikor a tükörbe nézek, nem igazán egy kövér testet látok benne. Bizonyos dolgokat nagyon is vékonynak látok magamon. Mint például a karjaimat vagy a lábaimat. De abban a percben, mikor megeszek valamit, érzem, hogy a hasam felfújódik, mint egy malacnak. Tudom, hogy felpuffad. És ez undorító. Ez az, amit titokban tartok és megtartok magamnak. ^[11]

Vagy Barbara:

Néha olyan dagadtnak néz ki a testem, hogy nem akarok felöltözni. Egy hónapban pontosan két napig szeretem a testemet úgy, ahogy van: általában a ciklusom utáni nyolcadik és kilencedik napon. Az összes többi napon a melleim, a hasam...csak szörnyű kinövés, dudor, duzzanat. A testem bármelyik pillanatban megtámadhat; ez egy irányíthatatlan hústömeg. ^[12]

Sok elemzés született a hasonló leírásokról, pszichoanalitikus és feminista szemszögből egyaránt. Most viszont ezeknek a nemkívánt duzzanatoknak és kitüremkedő hasaknak képeit nem a nemi szimbolizmus irányába szeretném terelni. Egy olyan szorongás metaforájának kívánom tekinteni őket, amely az irányíthatatlan belső folyamatokkal – az elfojtott vágygal, a féktelen éhséggel, az irányíthatatlan ösztönnel – kapcsolatos. A testi kitüremkedés képei gyakran ruházódnak fel effajta szimbolikus funkcióval a kortárs horror filmekben – mint például a közelmúlt farkasemberes filmjeiben (*Üvöltés, Egy amerikai farkasember Londonban*) és David Cronenberg remake-jében, *A légyben*. Az eredeti *Légy* még légy és emberi testrészek mechanikus összekapcsolódását, a „félíg ember, félíg szörny” szokásos változatát képzelte el. Cronenberg *A légy* című filmjében, ahogy a farkasember műfajban is, egy új, földönkívüli, érzéki és irányíthatatlan én szó szerint kitör az áldozat régi testének hasadékaiból. (Egy ehhez kapcsolódó, gyakran idézett jelenet a *Nyolcadik utas, a halál*-ban fordul elő, ahol a parazita az emberi gazdatest mellkasából tör ki). E képsorokat a speciális effektusok technikai lehetőségei ihlették – gondolhatjuk -, szerintem azonban mélyebb lelki-kulturális szorongások öltenek bennük formát.

*A légy (The Fly. David
Cronenberg, 1986)*

*Nyolcadik utas, a halál
(Alien. Ridley Scott,
1979)*

A metafizika órámon minden évben bemutatom Delmore Schwartz *A nehéz medve, aki velem jár* című klasszikus versét, mint az én duális képzetének példáját, melyben a test idegen, tudattalan, vágyakozó erőként jelenik meg, amely a lélek feladatait megghiúsítja és bemocskolja. Alfred North Whitehead mottójával kezdődik, mely részlet *A test velevalósága* című művéből. Schwartz versében a medve „aki vele jár” „egy karikatúra, egy dagadt árnyék, / Buta bohóca a lélek-rugónak” (ford. Kántor Péter). Tavaly, első alkalommal, viszonylag sok diák egy elhízott férfi nehéz helyzetének ábrázolásaként elemezte a verset. Ez jelentheti azt, hogy a diákjaim egyre inkább szó szerint értelmezik a szövegeket. Ugyanakkor azt is mutatja, hogy a kövérség milyen mértékben van jelen a képzeletükben, valamint azt, hogy generációjuk mennyire szorong attól, hogy a testben súlyfelesleg és káosz lappang. A hirdetések mindenütt jelenlevő kulturális képet ábrázolnak, amikor a testet idegen leselkedő veszélyként mutatják be, amely a felfúvódott hús visszatetsző látványaként készül kitörni. Az elmúlt évtizedig a túlsúly volt a legtöbb diétás termék reklámjának célpontja, ma sokkal inkább egy dudorból, zsírból vagy „löttyedt valamiből” áll az ellenség. Amint egy tipikus reklámszöveg fogalmaz, „Most szabadulj meg a kínos zsírpárnáktól, dudoroktól, nagy hasától, fonnyadt mellektől és fenéktől. Érezd magad fiatalabbnak, és segíts meggátolni a cellulit kialakulását... Legyen szép alakod has nélkül”. Hogy ilyen eredményt érhessenek el (sokszor a test teljes megszüntetésével; vö. „has nélkül”) az ellenségen általában egy erőszakos támadást kell végrehajtani; az úszógumikat meg kell „támadni” és „el kell pusztítani”, a zsírt „el kell égetni” és a hasakat (vagy undorítóbban fogalmazva a „beleket”) „ki kell pukkasztani” és „el kell törölni”. A zsírleszívás, az egyre népszerűbb, közel sem biztonságos eljárás, melyet arra fejlesztettek ki, hogy kiszívják a nemkívánt zsírpárnákat a normál súlyú emberekből (a túlsúlyosoknak ugyanis nem ajánlják) jelzi, hogy az ízlésünk a teltebb test terén milyen messzire ment. Az ideális test abszolút feszes, rugalmas, „lecsapolt”, erős (más szóval az a test, amely védett a belülről jövő kitörésekkel szemben, amelynek belső folyamatai meg vannak fékezve). A puha, petyhüdt vagy „redős” területek elfogadhatatlanok, még a rendkívül vékony testeken is. A cellulit kezelésének a zsírleszíváshoz hasonlóan semmi köze sincs a súlyleadáshoz, sokkal inkább a határozott körvonalú test elérésének vágyához.

Ez a nézőpont segít rávilágítani a kultúránkat jellemző jelentős folytonosságra a kényszeres diétázás és a testépítés jelentése között, és felfedi hogy a női vonzerő kortárs képei miért ingadozhattak ilyen könnyen a sovány „minimalista” kinézet és egy erős, izmos, atletikus alkat között. A látszólag összeegyeztethetetlen képek együttélése nem azt jelzi, hogy napjainkban az üres és végtelenül különböző képek posztmodern univerzuma uralkodik. A két ideál, bár látszólag nagyon különbözőek, inkább egy harcban egyesül az ellenségek közös csoportja, a puha, a petyhüdt; a lötyögős, túlsúlyos hús ellen. Kultúránkban tökéletesen megengedhető (még a nőknek is), hogy jelentős súllyal és tömeggel rendelkezzenek – amíg feszesen tartják testüket. Másrészt viszont nem elég csupán vékonynak lennünk addig, amíg a hús ernyed. Elérkeztünk egy olyan meglátáshoz, amely megmagyarázza, hogy a karcsúság ideálja miért lett egyre vékonyabb és vékonyabb az évtizedek során, és a rendkívül vékony nők miért látják magukat még mindig „kövérnek”. Hacsak nem az izomépítés útját választjuk, gyakorlatilag lehetetlen tökéletesen feszes, vékony testre szert tennünk, kivéve, ha csontsoványra fogyunk.

Karcsúság és lelkiállapot

A kövér/vékony test „morális” (és amint látni fogjuk, gazdasági) kódolása az önmérséklet, az ösztönök és a vágyak megfékezésének képessége, a testsúly és a méret társadalmi változását tekintve, egy fejlődő történelmi változás betetőzését mutatja be. A 19. század végéig a diszkrimináció az osztály, a faj és a nemek jelenségére irányult; a test jelentette az ember társadalmi identitását és „helyét”. Így például a 19. század közepén egy üzletember és egy politikus kidomborodó hasa a polgári jólét szimbóluma volt, a felhalmozott vagyonuk külső megnyilvánulása. ^[13] Ezzel szemben az elegánsan karcsú test nemesi rangról árulkodott; megvetve azt a polgári kényszert, hogy a jólétet és a hatalmat jól láthatóan közszemlére tegyék, az arisztokrata testek inkább észrevétlenül, mint agresszívan uralták a társadalmi teret, látszólag felülemelkedve az étvágy és az evés szükségszerűségén. Következésképpen ezt az ideált kezdték magukévá tenni a középosztálybeli rangkeresők, amely során a karcsú feleségek férjeik sikerének mintapéldányaivá váltak. ^[14]

Az évszázad végén a kövérség kiment a középosztály divatjából (még William Howard Taft is, aki több mint 135 kilót nyomott, amíg hivatalban volt, fogyókúrába kezdett); a társadalmi befolyás egyre kevésbé függött az anyagi javak felhalmozásától, és egyre jobban függött attól a képességtől, hogy irányítani tudják és kézben tartásuk mások munkáját és erőforrásait. A túlsúlyos testekben ugyanakkor kezdték a morális vagy személyes hiányosság vagy az akaraterő hiányának jelét látni. ^[15] Ezek az asszociációk csak a „túláradó bőség” kultúrájában merülhetnek fel (más szóval, egy olyan társadalomban, ahol azok, akik a „kulturális” termelést irányítják, bőségesen elegendő élelemmel rendelkeznek). A diéta morális feltétele anyagi előfeltételtől függ, amely a „diétát” mint választást lehetővé teszi, a személyes „felesleget” pedig valósággá. Bár a karcsúság megőrizte hagyományos osztály-jellegét („egy nő soha sem lehet elég gazdag vagy elég vékony”), ennek az egyenletnek a fontossága jelentősen csökkent az elmúlt évtized során. A test mérete és formája

egyre inkább a személyiség jelzéseként, belső rend (vagy zűrzavar) jeleként kezdett működni – a lelkiállapot szimbólumaként.

Vegyünk egy különösen nyilvánvaló példát, amely az izmos test jelentéseinek változására vonatkozik. Az izmosság számos kulturális jelentéssel rendelkezett (a legutóbbi időkig főleg a férfitestek privilégiumaként), melyek megvédték a jól kidolgozott testet attól, hogy túl nagy szerepet játsszon a szépség középosztálybeli felfogásában. Az izmok természetesen a férfias erőt szimbolizálták. Ezzel egyidejűleg azonban fizikai munkával és leláncolt rabokkal kapcsolatos asszociációkat is keltettek (így alacsonyabb származásra, sőt bűnözői státuszra is utalhattak), amikhez faji jelentés is vegyült (számos filmben az izzadó testek fekete rabszolgáké és profi bokszolóké voltak). A kultúránk faji és osztálybeli előítéleteiből kiindulva, anyagiasság, öntudatlan vagy állati testtel kapcsolták össze az izmokat. Mára azonban a jól kidolgozott test kulturális ikonná vált; a testedzés egy magasztos és szexis juppi tevékenység lett. Többé már nem az alacsonyabb származást jelenti (kivéve, ha a test már abnormálisan izmos, ilyenkor újra felmerül a régi asszociáció, mely az izmokat a brutalitáshoz és öntudatlan anyagiassághoz köti), az erős, kidolgozott test egy helyes *hozzáállás* szimbóluma lett; azt jelzi, hogy valaki „törődik magával” és azzal, hogy mások szemében milyennek tűnik, ami akaraterőt, energiát sugall, és a gyermeki ösztönök feletti irányítást; azt, hogy valaki képes „kihozni valamit” magából. „Te edzel, te diétázol – mondja Heather Locklear, a Bally Matrix Fitness Centert reklámozva a tévében -, és bármit meg tudsz csinálni, amit csak akarsz.” Az izmok szexualitást fejeznek ki, de irányítható, kezelhető szexualitást, amely nem akar kitörni egy nemkívánt és kínos megnyilatkozásban. [16]

Amennyiben az osztály kérdése működik mindebben, inkább a szociális mobilitás meglétére (vagy hiányára) utal, mint a társadalmi *pozícióra*. Amikor például a kövérség és az alacsonyabb származás asszociációja fennáll, a kövérséget általában a hozzáállás vagy a „lélek” tulajdonságainak rovására írják – a lustaság, az önfegyelem hiánya, a beilleszkedéstől való tartózkodás jelének tartják, és minden olyan „vezetői” képesség hiányának, amely a domináns ideológia értelmében a társadalmi felemelkedést biztosítja. Ezzel összhangban a népszerű tini filmekben is, mint a *Flashdance*-ben és a *Megőrülök érted*-ben a (munkásosztálybeli) hősnő és hős azon képessége, hogy testüket legyalulják, megnyesik, feszesítik és uralják, a sikeres társadalmi felemelkedés, az osztályok közötti határok áthidalhatóságának nyilvánvaló szimbólumaként működik – azok számára, akiket „jófajta anyagból gyúrtak”. Ezek a filmek (ahogy az egyik cím félreérthetetlenül sugallja is) a keresés mítoszainak jelenkori változatai; mint prototípusuk, a *Rocky* is, egy egyéniség küzdelmét követik nyomon, amelynek során a főszereplő egy személyes Szent Grál után kutat különféle nehézséggel szembeszállva számos próbatételen keresztül. Az előző korszak hasonlóan mitikus kereséseivel szemben azonban (amelyek Mr Smith-t Washigtonba, Mr. Deeds-et pedig a városba küldték, hogy a korrupt kormány illetve a nagy cégek társadalmi gonoszságaival megküzdjenek ^[17]), a *Flashdance* és a *Megőrülök érted* a hős és hősnő elkötelezettségét, akaratát és szellemi becsületességét olyan metaforákon keresztül mutatják be, mint a súlyvesztés, a testmozgás, a fizikai fájdalom és a kimerültség tűrésének és legyőzésének képessége. (A *Megőrülök érted*-ben például a közönséget arra ösztönzik, hogy csodálják a fiatal birkózó kitartását, mikor nem törődik a szigorú edzés és diéta következményeként fellépő rosszulléttel és orrvérzéssel.)

Sylvester Stallone a Rocky 3-ban.

Nem meglepő, hogy az étkezési rendellenességben szenvedő fiatalok gyakran hasonlóan szólnak saját élményeikről; egy fiatal női futó például a következőket vallja egy interjú részletében:

Nos, megvolt az akaraterőm. Tudtam edzeni versenyre, és bármikor le tudtam mondani az ételről. Emlékszem, úgy éreztem, mintha állandóan lebegnék. És a fájdalom? Persze, hogy volt fájdalom. Hihetetlen volt. Hogy mi volt az éhség és az állandó testedzés okozta izomfájdalom között? Elmondhatatlan, mennyire fájt.

Talán azt hiszik, örült voltam, hogy ilyen intenzív és állandó fájdalomnak tettem ki magam. De nem szabad elfelejteni, hogy harcot vívtam. És mikor az ember megsérül a harcban, büszke rá. Persze meglehet, hogy belül üvölt, de ha bátor és igazán jó abban, amit csinál, akkor csendben elviseli, mert tudja, hogy ez a győzelem ára. És győzőm kellett. Tényleg úgy éreztem, hogy meghalok, ha nem nyerek...ezek az ellenséges csapatok közeledtek felém, és ki kellett cseleznem őket. Ha van elég önuralmam – ha sovány és erős maradok – akkor nyerhetek. A fájdalom csak egy természetes dolog volt, amivel meg kellett birkóznom. [18]

Mint a *Megőrülők értedben* is, a külső kontextus itt is egy sporteseményre való felkészülés. Ez a cél azonban ezúttal is egy belső célnak rendelődik alá. Az igazi harc végül is az énnel szemben zajlik. Ezen a ponton feltárulnak a rövid történelmi áttekintés határai, melyekről a nyitó bekezdésben szóltam. Abban a bekezdésben napjaink fogyókúra-őrületét a test morális jelentésekkel terhelt történelmi váltoásaival állítottam szembe. Ebben a részben azonban azt állítom, hogy a reprezentációknak még a legsekélyesebb változatairól (a tini filmekről) is kiderül, hogy morális ideológiába ágyazottak – egy olyan ideológiába, amely látszólag ahhoz az arisztokrata görög ideálhoz áll közel, melyet Foucault ír le *Az élvezetek használata* (L' Usage des plaisirs) című művében. Ennek az ideálnak központi eleme, ahogy Foucault írja, „az énnel való agnosztikus kapcsolat” – amely nem a vágy és az éhség kiirtását célozza meg a „tisztaság” érdekében (ahogy azt a dualizmus keresztény felfogásában látjuk), hanem a vágy „férfias” leküzdésére irányul, folyamatos „lelki küzdelmen” keresztül. [19]

Fordította: Szőke Dorottya és Matuska Ágnes.

[A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Susan Bordo: Reading the Slender Body. In *The Visual Culture Reader*. Szerk. Nicholas Mirzoeff. London és New York, Routledge, 1998. 214-222.]

Jegyzetek

1. Lásd Keith Walden: The Road to Fat City: An Interpretation of the Development of Weight Consciousness in Western Society. *Historical Reflections*, 12: 3 (1985), 331-73.
2. Lásd Michel Foucault: *The Use of Pleasure*. New York, Random House, 1986.

3. Lásd Rudolph Bell: *Holy Anorexia*. Chicago, University of Chicago Press, 1985.; és Carolyn Bynum: *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*. Berkeley, University of California Press, 1987. 31-48.
4. Lásd Kim Charnin: *The Obsession: Reflections on the Tyranny of Slenderness*. New York, Harper & Row, 1981.
5. Lásd Thomas Cash, Barbara Winstead és Louis Janda: The Great American Shape-up. *Psychology Today*, 1986. április; Dieting: The Losing Game. *Time*, 1986. január 20. és más hasonló jelentéseket.
6. Foucault „engedelmes testéhez” lásd: *Discipline and Punish*. New York, Vintage, 1979. 135-69. Magyarul: *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1990. Foucault elgondolásait a diéta és a fitnessz gyakorlatában történő applikációjához lásd: *Walden: The Road to Fat City*. A nőiség gyakorlásának foucault-i elemzéséhez lásd Sandra Bartky: *Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power*. In *Femininism and Foucault*. Szerk. Irene Diamond és Lee Quinby. Boston, Northeastern University Press, 1988. 61-86.
7. Foucault: *Discipline and Punish*, 136.
8. Fat or Not, 4th Grade Girls Diet Lest They Be Teased or Unloved. *Wall Street Journal*, 1986. február 11. (a Kaliforniai Egyetem kutatására alapozva). Az Ottawai Egyetem újabb tanulmányának eredménye, hogy a lányok többsége hét éves korukra már aggódik a súlya miatt, és meg van győződve arról, hogy kövérebb, mint amilyen valójában. (Girls, at 7, Think Thin, Study Finds. *New York Times*, 1988. február 11.)
9. Az étkezési rendellenességek „terjedéséhez” lásd: Paul Garfinkel és David Garner: *Anorexia Nervosa: A Multidimensional Perspective*. New York, Bruner Mazel, 1982. 102-103. és George Hsu: Are Eating Disorders Becoming More Common in Blacks? *The International Journal of Eating Disorders*, 6: 1, 1987. január, 113-24. E trendek ellenére, a karcsú ideállal való szembeszegülés is folytatódik, és nem szabad elfeledkezni róla, mint a szépség különböző kulturális modelljeinek a forrásáról.
10. Mary Douglas: *Natural Symbols*. New York, Pantheon, 1982. és *Purity and Danger*. London, Routledge & Kegan Paul, 1966.
11. Ira Sacker és Marc Zimmer: *Dying to Be Thin*. New York, Warner, 1987. 57.
12. Dalma Heyn: Body Vision? *Mademoiselle*, 1987. április, 213.
13. Louis Banner: *American Beauty*. Chicago, University of Chicago Press, 1983. 232.
14. Uo. 53-55.
15. Lásd Walden: *Historical Reflections*, 12: 3, 334-35., 353.
16. Köszönöm Mario Moussának ezt a gondolatot és Heather Locklearnek az idézetet.
17. *Mr. Smith Goes to Washington* (1939, Frank Capra); *Mr Deeds Goes to Town* (1936, Frank Capra) (a ford.)
18. Ira Sacker és Marc Zimmer, i. m. 149-50.
19. Foucault: i. m. 64-70.

Irodalomjegyzék

- Banner, Louis: *American Beauty*. Chicago, University of Chicago Press, 1983.
- Bartky, Sandra: *Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power*. In *Femininism and Foucault*. Szerk. Irene Diamond és Lee Quinby. Boston, Northeastern University Press, 1988. 61-86.
- Bell, Rudolph: *Holy Anorexia*. Chicago, University of Chicago Press, 1985.
- Bynum, Carolyn: *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*.

Berkeley, University of California Press, 1987.

- Cash, Thomas - Winstead, Barbara és Janda, Louis: The Great American Shape-up. *Psychology Today*, 1986. április; Dieting: The Losing Game. *Time*, 1986. január 20.
- Charnin, Kim: *The Obsession: Reflections on the Tyranny of Slenderness*. New York, Harper & Row, 1981.
- Douglas, Mary: *Natural Symbols*. New York, Pantheon, 1982. és *Purity and Danger*. London, Routledge & Kegan Paul, 1966.
- Foucault, Michel: Discipline and Punish. New York, Vintage, 1979. 135-69. Magyarul: *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1990.
- Foucault, Michel: *The Use of Pleasure*. New York, Random House, 1986.
- Garfinkel, Paul és Garner, David: *Anorexia Nervosa: A Multidimensional Perspective*. New York, Bruner Mazel, 1982.
- Heyn, Dalma: Body Vision? *Mademoiselle*, 1987. április, 213.
- Hsu, George: Are Eating Disorders Becoming More Common in Blacks? *The International Journal of Eating Disorders*, 6: 1, 1987. január, 113-24.
- Sacker, Ira és Zimmer, Marc: *Dying to Be Thin*. New York, Warner, 1987.
- Walden, Keith: The Road to Fat City: An Interpretation of the Development of Weight Consciousness in Western Society. *Historical Reflections*, 12: 3 (1985), 331-73.

Filmográfia

- *A légy* (The Fly. David Cronenberg, 1986)
- *Egy amerikai farkasember Londonban* (An American Werewolf in London. John Landis, 1981)
- *Flashdance* (Adrian Lyne, 1983)
- *Megőrülök érted* (Mad About You. Linda Day, Dennis Erdman, 1992)
- *Mr Deeds Goes to Town* (Frank Capra, 1936)
- *Mr. Smith Goes to Washington* (Frank Capra, 1939)
- *Nyolcadik utas, a halál* (Alien. Ridley Scott, 1979)
- *Üvöltés* (Howl. Jeffrey Friedman, Rob Epstein, 2010)
- *Rocky* (John G. Avildsen, 1976)
- *Rocky III*. (Sylvester Stallone, 1982)

© Apertúra, 2009. tél | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2009/tel/bordo/>

